

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Policing citizenship

Norms, forms and affects of urban security in Recife, Brazil

Maurity Frossard, C.

Publication date

2021

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Maurity Frossard, C. (2021). *Policing citizenship: Norms, forms and affects of urban security in Recife, Brazil*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting

Op basis van etnografisch onderzoek in Recife analyseert dit proefschrift hoe normen en waarden met betrekking tot burgerschap en autoriteit worden gedeeld, betwist en uitgevoerd in de alledaagse ruimtes, praktijken en ontmoetingen van stedelijke veiligheid in de Braziliaanse staat Pernambuco. Het proefschrift stelt twee overkoepelende vragen: Hoe worden normen van burgerschap en gezag ge(re)produceerd in alledaagse stedelijke veiligheidspraktijken? En hoe beïnvloeden deze praktijken de productie en instandhouding van sociaalruimtelijk verschil en ongelijkheid in Recife? Bij het beantwoorden van deze vragen heb ik me gericht op hoe burgerschaps- en autoriteitsnormen in de praktijk worden gebracht. Hierbij bestudeer ik hoe onderscheid wordt gemaakt tussen “goede” en “slechte” burgers, politie-actoren en “politie-burgers” in zintuigelijk waarneembare vormen van stedelijke veiligheid en de affectieve reacties die deze vormen (willen) uitlokken. Een zintuigelijk-politieke consensus, die gevormd wordt door de esthetiek van stedelijke veiligheid, reproduceert en normaliseert sociale en ruimtelijke differentiatie, voornamelijk in termen van klasse en ras. Verschillend gepositioneerde subjecten krijgen een aandeel in de totstandkoming van deze esthetische en affectieve orde, die zowel verschil als gemeenschappelijkheid creëert. Hoewel deze Rancièriaanse “politieorde” vanzelfsprekend en alomvattend lijkt, bevat deze ook politieke spanningen, die uitdrukking krijgen in dezelfde alledaagse processen en relaties die deze orde vormen.

Met deze benadering draagt dit proefschrift bij aan actuele debatten over stedelijke veiligheid, burgerschap en ongelijkheid. Bestaand onderzoek legt een sterke nadruk op het bestuur van stedelijke (on)veiligheid, en of *wie politietaken uitvoert* (bijv. Beall et al., 2013; Davis, 2020; Koonings en Kruijt, 2007, 2015; Muggah, 2014). Deze literatuur belicht hoe burgerschapsdifferentiaties voortkomen uit zwak of falend veiligheidsbeheer, en richt zich daarbij meestal op achterstandswijken - waar overigens ook de veerkracht van burgers wordt herkend. Een ander debat richt zich op *wie er aan politiecontrole wordt onderworpen*, waarbij wordt benadrukt hoe binnen verschillende vormen van veiligheidsvoorziening bepaalde levens verwaarloosbaar worden, langs

scheidslijnen van klasse en ras (bijv. Alves, 2018; Costa Vargas, 2018; Hansen, 2006; Denyer Willis, 2015 Mbembe, 2003). Deze wetenschappers benaderen de productie van niet-burgers meer als een gericht politiek veiligheids*project*, dan als een falen van veiligheidsbeleid. Ten slotte heeft een derde debat zich gericht op hoe autoriteit en burgerschap relationeel vorm krijgen binnen politie-ontmoetingen (bijv. Fassin, 2013; Harriott en Jaffe, 2018). Dit onderzoek belicht hoe veiligheidsautoriteit en burgerschap elkaar vormen, met een nadruk op de alledaagse processen waarin klasse- en geracialiseerd verschil wordt geproduceerd, in stand gehouden, maar ook betwist - zelfs binnen zeer ongelijke en gefragmenteerde stedelijke contexten.

Dit proefschrift verbindt deze debatten, en geeft ze een nieuwe wending door de nadruk te leggen op de productie, verspreiding en onderhandeling van burgerschaps- en veiligheidsnormen, waarbij het deze normen benadert door zich te richten op de esthetische en affectieve dimensies van stedelijke veiligheid. Deze benadering brengt antropologisch onderzoek naar alledaagse normatieve processen van subject- en gemeenschapsvorming (e.g., Holston, 2008; de Koning et al. 2015; Lazar, 2013) in dialoog met recent werk naar de esthetisch-affectieve dimensies van politiek (e.g., Adey, 2014; Bargetz, 2015; Ghertner, 2014; Ghertner et al. 2019; Navaro-Yashin, 2012; Rancière, 2013, 2015). Een dergelijke benadering van burgerschap en autoriteit, dat de verbanden tussen normen, esthetische vormen en affecten centraal zet, verdiept ons begrip van zowel de normalisering als de mogelijke ontwrichting van ongelijke stedelijke ordes.

Door de alledaagse stadsveiligheidspraktijken te duiden aan de hand van Rancières (2013) concept van de “verdeling van het waarneembare”, dat ook een *verdeling van belichaamde affecten* inhoudt (cf. Bargetz, 2015), bevraagt dit proefschrift de burgerschaps- en politienormen en de affectieve sferen die door stedelijke veiligheid gegenereerd worden. Zoals ik steeds benadruk, enceneren dergelijke beveiligingspraktijken een esthetische orde waarin actieve burgers en politieagenten elk een complementair deel vormen: een politieorde in de Rancièriaanse zin. In de empirische hoofdstukken van dit proefschrift analyseer ik een breed scala aan *zintuigelijk waarneembare beveiligingsassemblages*, waarin statelijke en niet-statale actoren, materialiteiten

en technologieën worden betrokken met het doel sferen van veiligheid en angst te creëren. Mijn analyse van hoe stedelijke veiligheidsvormen en -afecten normatieve begrippen van “goed burgerschap” en “goed gezag” genereren, verspreiden maar ook ontwrichten, is ontwikkeld op basis van drie alomtegenwoordige veiligheidsvormen, verbonden met verschillende delen van Recifes Zuidzone: verticale *condominiums*, WhatsApp buurtpreventiegroepen, en publieke en private vormen van beveiliging op straatniveau. Hieronder vat ik de verschillende hoofdstukken kort samen, waarna ik de kerninzichten die uit deze hoofdstukken voortkomen bespreek.

Van modder, marmer en spiegels

Zowel stedelijke ontwikkeling als bestuurlijke interventies richten zich reeds lang op Recifes esthetische en materiële vormen, laat hoofdstuk twee zien. Deze interventies zijn steeds geënt op verschillende visies van de “goede” stad en de “goede” stadsburger, opvattingen die op verschillende manieren in stedelijke beveiliging terugkomen. Esthetische dichotomieën die verband houden met de gepolariseerde uitbreiding van de (post-)koloniale stad – zoals droog/nat, formeel/informeel en hoog/laag – zijn historisch als sociaaleconomische en geracialiseerde termen geïnterpreteerd. Hygiënische, ontwikkelings- en veiligheidsnormen hebben hun weerslag gevonden in het stedelijke landschap van Recife, dat zo de materiële basis vormt voor de uitsluiting van “gevaarlijke” mensen en plaatsen - en soms voor het verzet tegen deze uitsluiting. In dit hoofdstuk beschrijf ik de historische materiële en ruimtelijke ordening van Recife niet zozeer als een lineair traject dat rechtstreeks leidt tot de hedendaagse processen die in latere hoofdstukken besproken worden, maar als eerdere configuraties van relaties die nog steeds actief en doorlopend zijn, en die relevant zijn om de materiële en ruimtelijke dimensies van stedelijke veiligheid, burgerschap en ongelijkheid te begrijpen.

Condoscapes

Dergelijke ruimtelijke en materiële dimensies staan centraal in hoofdstuk drie, dat zich richt op de veiligheidsnormen, -vormen en affecten van flatgebouwen (*condominiums*), zoals die zich binnen en buiten de grenzen van hun poort-muur-*portaria*-hoogbouwcombinaties manifesteren. Hoewel deze woonvorm zich kenmerkt door expliciete gedragsregels, die het gedrag binnen de condominiumgrenzen moeten reguleren, zien we hier ook meer stilzwijgende verbanden gelegd worden tussen de veiligheid van bewoners en sociaaleconomische en geracialiseerde segregatie. De typische veiligheidsferen die deze alomtegenwoordige stedelijke vorm biedt zijn ook buiten de formele grenzen van individuele enclaves te herkennen. Dergelijke hoogbouw vormt niet allen zelf een securityscape (Maguire en Low, 2019), het beïnvloedt ook elders de ruimtelijke gedaante van veiligheid. De snelle en geclusterde verspreiding van condominiums, met name in de Zuidzone van Recife, heeft van de omliggende lagere gebieden *condoscapes* gemaakt. Buiten de affectieve sferen die condominiums in hun directe omgeving produceren, worden materiële en immateriële condo-elementen in volkswijken opgenomen, als gevolg van “beschavende” impulsen (vgl. Kopper 2016, p. 205) maar ook van de daadwerkelijke veiligheidsproblemen en condo-achtige ambities van bewoners. Muren, poorten en *síndicos* (beheerders) vormen echter niet noodzakelijkerwijs een condominium: in het geval van de hier besproken *habitacional* (sociale woningbouw), leken condo-normen en -vormen “niet op hun plaats”, wat bijdroeg aan een affectief gevoel van ongelijkheid (vgl. Bottero, 2019) onder bewoners.

Slimme telefoons, goede gemeenschappen

Hoofdstuk vier belicht een norm-vorm-affectcluster dat minder direct zichtbaar is dan flats, condoscapes en hun anderen, maar even alomtegenwoordig: WhatsApp-buurtpreventiegroepen. In deze digitale ruimtes worden ervaringen met (potentiële) criminaliteit vertaald naar deelbare inhoud – een aangemoedigde burgerschaps*praktijk*. Dergelijke groepen fungeren als meer dan alleen kanalen voor verhalende klachten over

waargenomen stedelijk gevaar, ze moedigen beveiligers en beveiligden ook aan om noties van “goed” burgerschap en “goed” gezag waarneembaar uit te voeren en te betwisten. Door zichtbaarheid, onmiddellijkheid en intimiteit te bieden aan de relaties tussen deelnemers en politie, stelden deze digitale ruimtes burgers in staat om in real-time de veiligheidspraktijken van zien en laten zien (die deel uitmaakten van hun vrijwillige waakzame arbeid) te delen, evenals hun bereidheid om samen te werken met het plaatselijke militaire politiebataljon. Dezelfde kanalen die burgers zichtbaar maakten voor elkaar en voor de politie maakten ook de aanwezigheid van de politie zelf mogelijk, zelfs als deze niet fysiek werden ingezet op de locaties waar gemelde voorvallen plaatsvonden. Deze Whatsappgroepen zorgden er op waarneembare wijze voor dat burgerschaps- en politienormen convergeerden in wijken die meestal als fundamenteel verschillende stedelijke (on)veiligheidscontexten begrepen werden. Dit wil echter niet zeggen dat de sociaalruimtelijke context niet meer relevant was: de inzet, risico's en effecten van actieve deelname aan Whatsapp groepen werden sterk gevormd door hoe individuen gesitueerd waren binnen het gefragmenteerde stedelijke landschap van Recife. Deze groepen maakten zichtbaarheid, onmiddellijkheid en intimiteit mogelijk binnen politie-burger relaties op verschillende locaties, maar de esthetiek en affecten van surveillance bleven ruimtelijk gedifferentieerd. Het verticale toezicht dat Whatsappgroepen binnen *condoscapes* aanmoedigden, verschilde van de horizontale waakzaamheid die ze eisten van deelnemers uit armere wijken, waarbij deze laatste vorm van zien en laten zien potentieel schadelijk was voor zowel kijker als bekeken.

Grensburgers

Het creëren van schijnbaar verdachte of criminele subjecten als bedreigingen binnen – en voor – de dominante esthetische orde wordt, zo laat dit proefschrift zien, verricht door een reeks publieke en private actoren, materialiteiten en technologieën. Of het nu ging om informele stedelijke veiligheidsregelingen of geformaliseerde partnerschappen, dit werk werd in toenemende mate geëist van degenen die graag erkend wilden worden als “goede” burgers en gemeenschappen. Hoofdstuk vijf laat echter zien dat, naast deze

vormen van burgerparticipatie, professionele beveiliging op straatniveau nog steeds volop wordt ingezet, met name om affectieve veiligheidssferen te creëren en onderhouden, wat vaak de scheiding van burgers en klanten enerzijds, en “elementen” en *marginais* anderzijds inhield. Dit hoofdstuk bespreekt hoe binnen publieke en private vormen van affectief politiewerk, in brede zin opgevat als het soort politiewerk dat gezien en gevoeld hoorde te worden, *burger* en *cliënt* een naadloos continuüm vormden, terwijl potentiële bedreigingen nog steeds aan de hand van sociaaleconomische en geracialiseerde kenmerken werden “herkend”. Deze vormen van categorisering vereisten dat politie-actoren *affectieve arbeid* verrichtten. Door hun eigen positionering op de grens tussen burger en bedreiging ontstond een grenssubjectiviteit die fricties en kwetsbaarheden binnen de Ranciëriaanse politieorde onthulde. Deze grensburgers zijn deel van in de politieorde van stedelijke veiligheid, maar ervaren ook een zekere ambivalentie; zij leven zelf in het sociale grensgebied dat zij dienen te bewaken.

Waarneembare aandelen, esthetische scheidslijnen, ongelijkheidsaffecten

De diverse stedelijke veiligheidsprocessen en -relaties die in dit proefschrift aan bod komen laten een gemeenschappelijke reeks praktijken zien, die “goed” burgerschap behelzen in het kader van stedelijke veiligheid: ten eerste, *het beheren en onderhouden van de gebouwde en zintuiglijke omgeving* naar heersend begrip van een veiligheidsgevoel; ten tweede, het grotendeels visueel *waarnemen, vastleggen en delen van (potentieel) criminele gebeurtenissen*; en ten derde, de *actieve erkenning van en onderwerping aan de veiligheidsautoriteit*. Ondertussen deelden praktijken die de status van “goede” autoriteit nastreefden een nadruk op het *uitdragen van flexibele, alomtegenwoordige en onmiddellijke aanwezigheid*. De normen die dit proefschrift belicht worden gedeeld door stadsdelen die inwoners van Recife en politieagenten gewoonlijk als verschillende werelden beschouwen, als het gaat om het overtreden en handhaven van de wet.

Terwijl de esthetische consensus die deze waarneembare veiligheidsregelingen vervaardigden een vanzelfsprekende complementariteit tussen actieve burgers en de aanwezige politie suggereerde, bracht deze ordening ook verdeeldheid met zich mee. Deze esthetische ordening op reproduceert twee belangrijke manieren sociaal-ruimtelijke ongelijkheden. Ten eerste versterken de vormen en affecten waaruit deze consensus bestaat de sociaaleconomische en geracialiseerde verbeelding van welke mensen, plaatsen en overtredingen veiligheidsaandacht verdienen. Overvallen en andere vermogensdelicten werden door burgers en de politie gezien als voorvallen waarvan “goede mensen” het slachtoffer waren. Moorden daarentegen werden vaak beschouwd als het lot van “slechte mensen”, die betrokken waren bij illegale praktijken, en om wiens sterven minder of niet gerouwd werd. Op vergelijkbare wijze werden esthetische kenmerken die samenhangen met klasse, ras, geslacht, leeftijd - en, belangrijker nog, adres - als relevante risicofactoren waargenomen, vastgelegd en verspreid, met als gevolg al te bekende vormen van uitsluiting. Minder bekend zijn misschien de vormen van ongelijkheid die opduiken onder degenen die ook toegewijd zijn aan de hier besproken heersende burgerschapsagenda's, maar die een minder geprivilegerde positie innemen binnen het stedelijke landschap van Recife.

In ruimtelijke termen overstijgen de gedeelde subjectiviteiten van “goede burgers” de zogenaamd onoverkomelijke grenzen tussen arm en rijk binnen “verdeelde steden”. Deze gemeenschappelijkheid suggereert eerder een *topologische* kijk op burgerschap, gevormd door “dynamische en continue velden van relaties” (Hepworth, 2015, p. 112), in plaats van vaststaande plaatsen en grenzen. Maar al compliceerden de hier besproken arrangementen van waarneembare veiligheid gangbare dualismen, ze bleven desalniettemin ruimtelijke processen en ervaringen vormgeven langs lijnen van klasse en ras.

Zoals ik in dit proefschrift betoog, leunt de esthetische ordening van stedelijke veiligheid op het onderscheiden van *burgers*, *condôminos* en *klanten* - degenen die als de rechtmatige ontvangers van bescherming door publieke of private veiligheidsdiensten worden gezien, gehoord en gevoeld - van hun

tegenhangers, de *marginais*, *bandidos* en *meliantes*. De alledaagse productie van deze categorieën kent een sterk affectieve component. De effecten die alledaagse beveiligingspraktijken en materialiteiten moeten veroorzaken - dat wil zeggen, de effecten die het doel van beveiliging zijn (Anderson, 2015) - variëren, afhankelijk van het subject in kwestie. Terwijl degenen die verschijnen als burgers, *condominos* en klanten zijn afgestemd op een gevoel van veiligheid, zijn hun sociaal-economische en geracialiseerde anderen afgestemd op een gevoel van angst bij politie-ontmoetingen, vooral wanneer ze in ruimtes komen waar hun aanwezigheid als misplaatst worden ervaren.

Een *affectief gevoel van ongelijkheid* circuleerde ook onder gemarginaliseerde subjecten die op precaire wijze een rol speelden binnen stedelijke politiepraktijken. Dit concept baseer ik op Wendy Bottero (2019), die ongelijkheid benadert via de normatieve disposities van gewone mensen, van wie vaak wordt verlangd dat ze hun acties moreel onderbouwen en die van anderen in dezelfde termen beoordelen. Zoals Bottero (2019) stelt, houdt dit ook in dat subjecten en collectieven zich kunnen verzetten tegen dominante normen. Ervaringen als “lijden, gebrek aan respect en stigmatisering”, suggereert zij (*ibid.*, p. 89), “vertegenwoordigen sterke affectieve krachten die afwijkende meningen en strijd genereren”. De verschillende analytische draden die deze dissertatie samenweeft, leggen niet zo zeer een direct causaal verband tussen het affectieve gevoel van “een fout” (Rancière, 1999, p. 35) en het ontstaan van een waarneembare *dissensus*. Meer bescheiden suggereert het wel dat een affectief gevoel van ongelijkheid, binnen een bepaalde verdeling van het waarneembare, de voorwaarden biedt voor de ontwrichting van die verdeling, wanneer de “foute mensen” (Panagia, 2012, p. 100) op de voorgrond treden als waarneembare politieke subjecten.